

AMERIKA ROMANTIZMI DAVRINING MUHIM JIHLARI (VASHINGTON IRVING ASARLARI MISOLIDA)

S. Rasulova ¹*Annotatsiya:*

Ushbu maqolada XIX asrning boshlarida Amerika adabiyotida yuzaga kelgan va turli janrlarda o'z ifodasini topgan adabiy oqim Amerika romantizmi haqida so'z boradi. Bu davrda, ayniqsa, hissiyot, tabiatga muhabbat, insonning ichki dunyosiga qiziqish kabi mavzular oldinga chiqadi. Amerika romantizmi davrining o'ziga xos yondashuvi bilan Yevropadagi romantizm oqimidan ajralib turish bo'yicha turli qirralari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: romantizm, proza, adabiyot, lingvopoetik vositalar, personaj nutqi, badiiy-estetik hodisa, ijodiy yondashuv va uslub.

Amerika romantizmi asosan XIX asrning 20-30-yillarida shakllanib, keyinchalik XIX asrning ikkinchi yarmida o'zining yuqori cho'qqisiga erishgan. Bu davrda Amerika prozasining o'ziga xos xususiyatlari yuzaga keldi, ularning orasida ko'plab yangi janrlar va uslublar paydo bo'ldi.

Amerika romantizmining muhim jihatlari:

1. Tabiat bilan bog'lanish: Romantik yozuvchilar tabiatni insonning ichki holatini aks ettiruvchi muhim bir o'zlik sifatida ko'rganlar. Tabiat, shu jumladan Amerikaning keng bo'shliqlari va qo'riqxonalar manzaralari, insonning ruhiyatini ochib berishda yordamchi rol o'ynadi.
2. Individning ahamiyati: Amerika romantizmi ko'pincha insonning ichki dunyosi, uning his-tuyg'ulari, o'zini-o'zi anglashga qaratilgan. Bu davrda shaxsiy erkinlik va individualizmning ahamiyati ko'rsatildi.
3. Idealizm va erkinlik: Amerika romantizmining o'ziga xos xususiyatlaridan biri idealizm edi. Yozuvchilar yangi erkin jamiyatda, o'zligini topgan va o'ziga xos dunyoqarashga ega bo'lgan shaxslarning ko'pligini tasvirladilar.

Amerika romantizmi adabiyotida tabiat, individuallik va fantastika asosiy mavzulardan biri bo'lib, Vashington Irving bu oqimni nafaqat o'zining xalqni tasvirolovchi hikoyalari bilan, balki o'zining keng ko'lamlari adabiy ijodi bilan mustahkamladi. Uning asarlari Amerika romantizmi prozasining rivojlanishiga katta turtki bo'ldi.

Amerika romantizmi prozasining shakllanishida Vashington Irvingning o'rni beqiyosdir. U o'zining asarlari bilan Amerika adabiyotining birinchi katta yutuqlaridan birini yaratdi. Irvingning asarlari, ayniqsa, "Rip Van Winkle" va "The Legend of Sleepy Hollow" romantik adabiyotning asosiy motivlari: tabiat, xalq e'tiqodi, va xayolparastlikni o'z ichiga oladi.

Irving, shuningdek, Amerika tarixini va xalq an'analari o'ziga xos, fantastik tarzda tasvirlab, o'z davrining xalqining ruhiyatini aks ettirgan. Uning asarlari Amerika romantizmiga xos bo'lgan ko'plab elementlarni – milliy tarix, folklor, va fantastik unsurlarni o'z ichiga oladi. Shunday qilib, u nafaqat adabiy san'atning rivojlanishiga, balki Amerikada o'ziga xos milliy adabiyotning shakllanishiga ham hissa qo'shgan.

Amerika romantizmi XIX asrning boshlarida mustaqil Amerika davlati shakllanishi va yangi ijtimoiy, siyosiy sharoitlar bilan bog'liq holda rivojlana boshladi. Amerika adabiyotida romantizm asosan Yevropadagi romantizm oqimi bilan parallel ravishda shakllandi, lekin uning o'ziga xos xususiyatlari bor edi. Amerikaning tabiatining cheksiz kengligi, yangi yerlarning kashf etilishi, va mustaqillikni mustahkamlashga bo'lgan intilish romantizmning bu yerda o'ziga xos shakllanishiga sabab bo'ldi.

Bu davrda, adabiyotda milliy kimlikni shakllantirishga, yangi yurti tasvirlashga, va o'ziga xos xalq an'analari va urf-odatlarini rivojlantirishga katta e'tibor berildi. Amerika romantizmi o'zining mustaqil jamiyat, erkinlik va tabiiy go'zallikni ulug'lash kabi asosiy g'oyalari bilan Yevropadagi romantizmga nisbatan farqlanadi.

Adabiyotda romantizm asarlarning rang-barangligi

Amerika romantizmining adabiyotdagi rang-barangligi uning ko'plab janrlar va uslublarda ifodalanganligida ko'rinadi. Romantizmning bir nechta asar janrlari orasida:

- Poema va hikoya: Adabiyotning bu janrlarida tabiatning go'zalligi va inson ruhiyatining xilma-xilligi tasvirlangan.

- Tarixiy va fantastik hikoyalar: Vashington Irving va Edgar Allan Po kabi yozuvchilar, fantastika, qo'rqinchli hikoyalar va xalq rivoyatlariga asoslangan asarlar yaratdilar.

¹ Rasulova Soxiba Ulug'bekovna, SamDCHTI mustaqil tadqiqotchisi

• Utopik va distopik janrlar: Bu janrlarda yozuvchilar ideal jamiyat yoki uning buzilgan ko'rinishlarini tasvirlab, o'z davrining ijtimoiy muammolariga murojaat qilganlar.

Amerika romantizmida adabiyotda shuningdek, qahramonlarning qiyinchiliklar orqali o'z- o'zini kashf qilish jarayoniga urg'u berilgan.

3. Inson hissiyotlarini tadqiq qilish

Romantizm adabiyotining asosiy jihatlaridan biri — insonning hissiyotlarini, ruhiyatini va ichki dunyosini chuqur tahlil qilishdir. Yozuvchilar insonning o'ziga xos his-tuyg'ulari, orzulari, shuningdek, tabiat bilan bog'lanishining muhimligini ko'rsatadilar. Amerika romantizmi, ayniqsa, tabiat bilan shaxsiy va hissiy aloqaning o'ziga xosligini tasvirlashga katta e'tibor qaratdi. Tabiat, shuningdek, o'z- o'zini anglash va yuksak ma'naviyatni izlashda asosiy vosita sifatida ko'rilgan.

Amerika romantik yozuvchilari, masalan, V.Irving, F.Kuper, E.A.Po, G.Melvill, kabi bir qator yozuvchilar insonning ichki dunyosini, axloqiy va madaniy qadryatlarni, o'z-o'zini anglashni chuqur tasvirlagan. Ular insonni o'zining ichki kurashlari va tabiat bilan aloqasida izlanishga undaganlar.

4. Romantizm vakillari tilining tasviriy vositalari

Amerika romantizmida tilning tasviriy vositalari juda muhim rol o'ynagan. Yozuvchilar tabiatning go'zalligini, insonning ichki dunyosini, va ijtimoiy muammolarni tasvirlashda ko'plab tasviriy vositalardan foydalanganlar. Bu vositalar orasida:

• Metafora va simbolizm: Tabiatdagi elementlar, hayvonlar va boshqa narsalar ko'pincha insonning ichki holatini, uni qamrab olgan tushunchalarni ifodalash uchun ishlatilgan. Masalan, Edgar Allan Po o'zining qorqinchli hikoyalarda qorong'ulik, yovvoyi tabiatni insonning dahshatli ruhiy holatlari bilan bog'lagan.

• Tafsif va tasvirlash: Yozuvchilar tabiatni va uning go'zalligini aniq va batafsil tasvirlab, o'quvchini o'z asarlariga jalb qilishgan. Tabiatni tasvirlash orqali ular insonning his-tuyg'ulari va hissiy holatini ifodalashgan.

• Oldindan aytib berish (konstrukt): Romantik yozuvchilar o'z hikoyalarda kelajakdagi voqealarni oldindan aytib berish vositasidan tez-tez foydalanishgan, bu esa o'quvchiga sirli va kutilmagan voqealarni taqdim etgan.

Xulosa o'rnida aytishimiz mumkin, Amerika romantizmi adabiyotining birinchi fasli, Amerika adabiyotining yangi shakllanishini va hissiyotlar, tabiat, erkinlik kabi g'oyalarni yoritishga qaratilgan. Romantizm asarlari rang-barang bo'lib, inson ruhiyatini, uning ichki dunyosini va tabiat bilan aloqasini chuqur tahlil qilishga e'tibor qaratgan. Romantizm vakillari o'zlarining tasviriy vositalari orqali tabiat va inson ruhiyatining o'zaro aloqalarini, fikrlarni va hissiyotlarni taqdim etganlar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

[1]. Vanspenkeren K. *Amerika adabiyotining asoslari (Tarjimon: Hamidulla Karomatov)*. – Toshkent: 1994. – 120 b.

[2]. Azizov Q., Qayumov O. *Chet el adabiyoti tarixi (XVIII-XX asrlar): Ped. In-t filol. fak. uchun darslik //Maxsus red. Salomov. G'*. – Toshkent: O'qituvchi, 1987. – 435 b.

[3]. Stevens, Michael S. *Spanish Orientalism: Washington Irving and the Romance of the Moors. Dissertation*. – Georgia: State University, 2007. – P.158.

[4]. Боброва М.Н. *Романтизм в американской литературе XIX века; Изд-во: – Москва: Высшая школа, 1972. – 285 с.*

[5]. Normatova Sh. *Jahon adabiyoti. O'quv qo'llanma*. – Toshkent: Cho'lpon, 2008. –50 b.

[6]. Erdanova, Z., & Eshdavlatova, A. (2024, April). *Lexical classification of language units. In Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit (pp. 43-47)*.